

TN § 25 **Information Luftkvalitet (PM10): Årsrapport och plan framåt**

Ärendenummer: TN 2022/4499

Paragraf föregående instans: TN AU § 16

Tekniska nämndens beslut

1. Tekniska nämnden tar emot information om hur arbetet med åtgärdsprogrammet för PM10 har fortskridit under 2021-2022.
2. Tekniska nämnden tar emot underlag som visar behov av ytterligare åtgärder och finansiering.

Sammanfattning

Samhällsbyggnadsförvaltningen och Teknikförvaltningen delger tekniska nämnden, miljö- och byggnämnden, samt regionfullmäktige, Region Gotland, hur arbetet med åtgärdsprogrammet för PM10 har fortskridit under 2021-2022.

Samhällsbyggnadsförvaltningen och Teknikförvaltningen ger även ett gemensamt underlag som visar behov av ytterligare åtgärder och finansiering.

Åtgärdsprogrammet för minskning av skadliga partiklar (PM10) i Visby togs fram 2019, eftersom mätningar visade att miljökvalitetsnormen för partiklar (PM10) i utomhusluft överskreds. Enligt regionfullmäktiges beslut om åtgärdsprogrammet, har miljö- och byggnämnden uppdraget att svara för programmets genomförande, inklusive nödvändig samordning och i samband med varje ordinarie årsredovisning återrapportera till regionfullmäktige hur arbetet fortlöper.

Enligt miljökvalitetsnormen för partiklar (PM10) i utomhusluft är det inte tillåtet att dygnsmedelvärdet överstiger 50 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ under mer än 35 dygn per kalenderår.

I Visby är luftkvaliteten i grunden god, men vägtrafiken ger ökade partikelhalter under torra perioder under våren innan städning har utförts. Under åtgärdsprogrammets första tre år, 2019-2022, har Region Gotland därför fokuserat på åtgärder kopplade till väghållning (beläggning, halkbekämpning, städning) samt förbättrat mätningen av PM10. Åtgärder har i första hand utförts i testområdet vid Östercentrum där mätstationen finns. Vid vissa väderförhållanden blir det ändå fortsatt höga partikelhalter vid mätstationen och säsongen 2022 överträddes miljökvalitetsnormen för partiklar (PM10).

Region Gotland behöver nu säkerställa att tillräckliga satsningar utförs för att hamna inom miljökvalitetsnormen. Det innebär att fortsätta med de åtgärder som ska utföras enligt åtgärdsprogrammet, samt aktivera vissa ytterligare åtgärder eftersom de primära åtgärderna inte har visat sig tillräckliga.

När åtgärdsprogrammet antogs 2019 ingick beräknade kostnader och behov av finansiering. Region Gotland behöver nu göra ytterligare insatser och dessutom har kostnader för material ökat. Vissa kostnader finns redan i ordinarie budget, men för vissa åtgärder krävs utökad finansiering, främst inom tekniska nämnden. Utökad finansiering kommer sökas genom kommande mål- och budgetskrivelse, samt genom tilläggsanslag för 2023.

Om miljökvalitetsnormen fortsätter att överskridas så innebär det:

- En negativ påverkan på människors hälsa (luftföroreningar beräknas orsaka 6700 förtida dödsfall i Sverige varje år enligt Naturvårdsverket).
- En ökad belastning på vården (hälsoeffekterna av luftföroreningar i Sverige beräknas kosta 168 miljarder kronor varje år enligt Naturvårdsverket).

- En risk för höga vitesbelopp utifrån EU-lagstiftningen om miljö kvalitetsnormer.
- En risk att byggande av bostäder kommer behöva begränsas intill vägarna i Visby.

Bedömning

Enligt miljö kvalitetsnormen för partiklar (PM10) i utomhusluft är det inte tillåtet att dygnsmedelvärdet överstiger 50 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ under mer än 35 dygn per kalenderår.

Åtgärdsprogrammet för minskning av skadliga partiklar (PM10) i Visby togs fram 2019, eftersom mätningar visade att miljö kvalitetsnormen för partiklar (PM10) i utomhusluft överskreds. Åtgärdsprogrammet innehåller en rad åtgärder som ska förbättra luftkvaliteten i Visby. Enligt regionfullmäktiges beslut om åtgärdsprogrammet, ska miljö- och byggnämnden (MBN) svara för programmets genomförande, inklusive nödvändig samordning och i samband med varje ordinarie årsredovisning återrapportera till regionfullmäktige hur arbetet fortlöper.

I praktiken är det tekniska nämnden (TN) som ansvarar för att utföra de flesta åtgärderna.

Vissa åtgärder kan till en början testas i området närmast mätutrustningen vid Östercentrum, men syftet med åtgärdsprogrammet är en god luftkvalitet i hela Visby.

Rapportering av åtgärder

Nedan är en sammanfattning av de åtgärder som ska göras enligt åtgärdsprogrammet och de åtgärder som kan bli aktuella om de primära åtgärderna inte är tillräckliga.

Åtgärder som ska göras eller har utförts

- Förbättra och utöka mätdata – MBN
- Inventering av vägbeläggning – TN
- Trafikräkning – TN
- Räkning av dubbdäcksandel – TN
- Inventering av privata parkeringsplatser – MBN
- Ändrad halkbekämpning, utbyte av kalkmaterial – TN
- Utökad städning – TN
- En mer hållfast vägbeläggning – TN
- Sänkning av andelen dubbdäck – MBN

Åtgärder som kan bli aktuella om tidigare åtgärder inte är tillräckliga

- Kompletterande städning (PM10-maskin) – TN
- Dammbindning – TN
- Sänkt hastighet – TN
- Ändrad halkbekämpning med CMA eller liknande – TN
- Dubbdäcksförbud – TN

Åtgärder som utförts

Förbättra och utöka mätdata – MBN

Region Gotland är medlem i Östra Sveriges Luftvårdsförbund (ÖSLVF) sedan 2020. Vissa mätningar ingår i medlemskapet. En konsultfirma är upphandlad av ÖSLVF och står för expertkunskap och mätningar. En ny mätare som ger resultat i realtid, sattes upp i slutet av 2020. I medlemskapet ingår en bakgrundsmätare som finns på taket ovanför entrén till vårdcentralen Korpen. Även den ger resultat i realtid. Mätdata i realtid ger förutsättningar till mer noggranna analyser och jämförelser med trafikmängd, väder, väghållning m.m. för att identifiera orsaker till överskridanden.

Inventering av vägbeläggning – TN

Inventeringen är färdig (se även *En mer hållfast vägbeläggning* nedan).

Trafikräkning – TN

Region Gotland har inte utfört tillräckligt mycket trafikräkningar under 2019–2022 för att kunna jämföra med luftkvaliteten och det skulle behövas ny utrustning för att kunna göra rätt typer av trafikräkning. Trafikräkningar kan jämföras med mätresultat för att se korrelationen mellan luftkvalitet och antal fordon.

Trafikräkningar kan även användas till andra analyser i arbetet med trafiken i Visby.

Räkning av dubbdäcksandel – TN

Räkning utfördes 2018 av Region Gotlands parkeringsvakter och 2022 av enhet miljö- och hälsoskydd. Räkning har inte utförts 2019, 2020 eller 2021.

Inventering av privata parkeringsplatser – MBN

2022 togs informationsmaterial fram till ägare av parkeringsplatser (om halkbekämpning, städning, m.m.) och kontakt togs med parkeringsägare närmast mätaren vid Östercentrum.

Ändrad halkbekämpning, utbyte av kalkmaterial – TN

Granitkross används sedan 2019 på gator, gång- och cykelvägar och parkeringsplatser som Region Gotland ansvarar för i testområdet vid Östercentrum. Granitkross är hårdare än kalkmaterial och mals inte ned till partiklar lika snabbt. Planen på kort sikt är att använda granitkross som halkbekämpning på Region Gotlands vägar i hela Visby, men TKF gata/väg har ännu inte beviljats tilläggsanslag för detta.

Utökad städning (med nuvarande maskinpark) – TN

Gatorna i området kring mätaren städas oftare nu än innan åtgärdsprogrammet började gälla. Enligt åtgärdsprogrammet ska detta göras i hela Visby, vilket ännu inte har realiserats på grund av otillräckliga resurser. Nuvarande maskinpark räcker bara till utökad städning i testområdet.

En PM10-städmaskin införskaffades 2021. Den kan användas till viss del och på vissa gator, dock inte alla gator med nuvarande medel och resurser.

En mer hållfast vägbeläggning – TN

Sedan 2019 används inget kalkmaterial i översta slitlagret vid nyanläggning av asfalt. Planen är att fortsätta använda en hårdare slityta kontinuerligt vid ny vägbeläggning i hela Visby. Detta följer åtgärdsplanen. Utbytet av vägbeläggning utförs i samband med Region Gotlands beläggningsprogram och det kommer ta många år innan det är helt slutfört.

Sänkning av andelen dubbdäck – MBN

En enklare informationskampanj genomfördes hösten 2021 och 2022, genom pressmeddelande och information på Region Gotlands hemsida.

Resultat 2021-2022

Enligt miljö kvalitetsnormen för partiklar (PM10) i utomhusluft är det inte tillåtet att *dygnsmedelvärdet* överstiger $50 \mu\text{g}/\text{m}^3$ under mer än 35 dygn per kalenderår.

- Antalet konstaterade överskridanden av dygnsmedelvärdet för PM10 i Visby under 2021 var 23 st. Strömavbrott gjorde att mätresultat saknas för 28 dagar under 2021, varav 16

dagarna under februari-april då det är störst risk för överskridanden. Det går därför inte att säga om luftkvaliteten var inom miljökvalitetsnormen under 2021. Troligtvis var den precis inom miljökvalitetsnormen.

- Antalet konstaterade överskridanden av dygnsmedelvärdet för PM10 i Visby under 2022 var 43st, vilket överskrider miljökvalitetsnormen. Året var ogynnsamt vädermässigt med torrt väder utan nederbörd under hela mars månad. Det finns behov att kunna hantera den typen av väderförhållanden utan att få förhöjda partikelhalter framöver.

Under 2021-2022 har dygnsmedelvärdet för partiklar (över 50 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) inte överskridits vid något tillfälle under maj-november. 20% av överskridandena har varit i februari och 60% i mars.

Enligt miljökvalitetsnormen är det inte heller tillåtet att *årsmedelvärdet* överstiger 40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. 2021 var årsmedelvärdet 13 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ och 2022 var det 25 $\mu\text{g}/\text{m}^3$.

Nulägesbild och plan framåt

I Visby är luftkvaliteten i grunden god, men vägtrafiken ger ökade partikelhalter under torra perioder under våren innan städning har utförts. Under åtgärdsprogrammets första tre år, 2019-2022, har Region Gotland därför fokuserat på åtgärder kopplade till väghållning (beläggning, halkbekämpning, städning) samt förbättrat mätningen av PM10. Åtgärder har i första hand utförts i testområdet vid Östercentrum där mätstationen finns. Vid vissa väderförhållanden blir det ändå fortsatt höga partikelhalter vid mätstationen och säsongen 2022 överträdde miljökvalitetsnormen för partiklar (PM10).

Region Gotland behöver nu säkerställa att tillräckliga satsningar utförs för att hamna inom miljökvalitetsnormen. Det innebär att fortsätta med de åtgärder som ska utföras enligt åtgärdsprogrammet, samt aktivera vissa ytterligare åtgärder eftersom de primära åtgärderna inte har visat sig tillräckliga.

Om miljökvalitetsnormen fortsätter att överskridas så innebär det:

- En negativ påverkan på människors hälsa (luftföroreningar beräknas orsaka 6700 förtida dödsfall i Sverige varje år enligt Naturvårdsverket).
- En ökad belastning på vården (hälsoeffekterna av luftföroreningar i Sverige beräknas kosta 168 miljarder kronor varje år enligt Naturvårdsverket).
- En risk för höga vitesbelopp utifrån EU-lagstiftningen om miljökvalitetsnormer.
- En risk att byggande av bostäder kommer behöva begränsas intill vägarna i Visby.

På EU-nivå pågår ett arbete med att skärpa gränsvärdena för luftkvalitet, eftersom även lägre halter av luftföroreningar påverkar hälsan negativt. En kommande förändring av gränsvärdena till en lägre nivå kan vara aktuell, vilket är ytterligare en anledning för Region Gotland att göra breda insatser för en god luftkvalitet.

Behov för att kunna utföra nödvändiga åtgärder

Samhällsbyggnadsförvaltningen och teknikförvaltningen lyfter följande behov för att kunna utföra nödvändiga åtgärder:

- Ökad finansiering för vissa åtgärder. Kostnaderna har ökat överlag och flera tänkbara åtgärder är dyra.

- Fler enheter inom Region Gotland behöver engageras. Bland annat kan TKF trafikplanering göra åtgärder som ger en stor nytta för en liten kostnad.
- Organisationen behöver formas så att relevanta funktioner tilldelas ansvar, personal och finansiering för arbetet med luftkvalitet.

Åtgärdsprogrammet ska revideras vart sjätte år eller vid behov. Möjligen finns det ett behov att revidera för att få en bättre organisation, men samarbetet mellan funktioner inom Region Gotland har nu ökat. Det återstår nu att se om det under 2023 kommer att avsättas tillräckliga resurser för att utföra de åtgärder som behövs.

Finansiering av åtgärder

När åtgärdsprogrammet antogs 2019 ingick beräknade kostnader och behov av finansiering. Tyvärr har medel inte beviljats fullt ut enligt de äskanden som gjorts med hänvisning till åtgärdsprogrammet. Åtgärderna som kunnat utföras hittills inom tekniska nämndens ansvarsområden har endast utförts inom befintlig budget.

Region Gotland behöver nu göra ytterligare insatser och dessutom har kostnader för material ökat. Nedan är en översikt av de åtgärder som Region Gotland behöver utföra från och med 2023, med beräknad kostnad. Vissa kostnader finns redan i ordinarie budget, men för vissa åtgärder krävs utökad finansiering, främst inom TN. Utökad finansiering kommer sökas genom kommande mål- och budgetskrivelse, samt genom tilläggsanslag för 2023.

Behov åtgärder TN	Engångskostnad	Löpande kostnad	Behov av utökad finansiering
Trafikräkning	300 tkr (10 permanenta mätpunkter)	60 tkr/år	Ja
Regelbunden räkning av dubbdäcksandel	-	40 tkr/år	Ja
Ändrad halkbekämpning, utbyte till granitkross i hela Visby (undantaget Visby innerstad)	-	1500 tkr/år	Ja
En mer hållfast vägbeläggning	-	-	Nej. Inom ordinarie budget enligt beläggningsprogram.
Utökad och kompletterande städning (inköp och användning	6000 tkr	1000 tkr/år	Ja

av stor PM10-maskin)			
Dammbindning (med saltlake i testområdet)	550 tkr	250 tkr/år	Ja
Sänkt hastighet	1500 tkr	-	Ja
Total kostnad TN	8350 tkr	2850 tkr/år	Utökad finansiering behövs med 8350 tkr i engångskostnad och 2850 tkr/år.

Tabell 1: Behov åtgärder TN

Behov åtgärder MBN	Engångskostnad	Löpande kostnad	Behov av utökad finansiering
Förbättra och utöka mätdata	-	500 tkr/år medlemskap, bakgrundsmät	Nej

		ning och stöd ÖSLVF 250 tkr/år PM10- mätning Österväg Arbetstid 120 h/år	
Inventering av privata parkeringsplats er	-	Arbetstid 40 h/år	Nej
Sänkning av andelen dubbdäck (informationska mpanj)	-	Arbetstid 40 h/år	Nej
Samordning, återrapporterin g, omvärldsbevak ning.	-	Arbetstid 200 h/år	Ja
Total kostnad MBN	-	750 tkr/år	Utökad finansiering behövs med

		400 h arbetstid/år	200 tkr/år för samordning och återrapporter ing.
--	--	-----------------------	--

Tabell 2: Behov åtgärder MBN

För åtgärderna i tabellerna ovan finns en tydlig koppling till åtgärdsprogrammet som Regionfullmäktige beslutat ska utföras. Utöver dessa finns ytterligare möjliga åtgärder, som inte finns med i åtgärdsprogrammet, men som kan påverka luftkvaliteten. För en fullständig beskrivning av möjliga åtgärder med nytta/kostnad, se bilagan *Uppföljning av åtgärdsprogram för PM10 i Visby*.

Ärendets behandling under mötet

Ärendet föredrogs av miljöskyddsinspektörerna Niklas Rane och Jonatan Levin, trafikingenjör Jonathan Berenyi, enhetschef Simon Hoffman och ekonomichef Ylva Svangren.

Arbetsutskottets förslag till tekniska nämnden

1. Samhällsbyggnadsförvaltningen och Teknikförvaltningen delger tekniska nämnden, miljö- och byggnämnden, samt regionfullmäktige, Region Gotland, hur arbetet med åtgärdsprogrammet för PM10 har fortskridit under 2021-2022.
2. Samhällsbyggnadsförvaltningen och Teknikförvaltningen ger även ett gemensamt underlag som visar behov av ytterligare åtgärder och finansiering.

Beslutsunderlag

SBF Tjänsteskrivelse 2023-01-12

Uppföljning av åtgärdsprogram för PM10 i Visby 2023-01-12

Presentation på sammanträde

Skickas till

registrator-rs ref: RS 2023/258

registrator-mbn ref: MBN 2022/3382